

Göçün Çocuk Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkilerinin Temel Perspektifler Açısından İncelenmesi

Pınar Göv¹ Serap Özdemir¹ Beşir Çakır² ¹ Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı/ Hemşirelik Bölümü, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye² Hemşirelik Bölümü, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Beşir Çakır

Email: besircakirr@hotmail.com

Öz

Göç, çocuk sağlığını çeşitli şekillerde olumsuz etkileme potansiyeline sahip çok yönlü bir süreçtir. Çocuklar, göç bağlamında en savunmasız grubu oluşturmakta ve bu durum onları yerinden edilmenin olumsuz sonuçlarına karşı hassas hale getirmektedir. Bu sonuçlar bireysel, ailesel ve toplumsal düzeyler de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda ortaya çıkmaktadır. Göçün çocuklar üzerinde evlilik ve işçiliğe maruz kalma, eğitimsel ve ekonomik dezavantajlar, suç faaliyetlerine maruz kalma, ihmal ve istismar, ölüm ve hastalık gibi bir dizi zararlı etkisi mevcuttur. Göçün çocuk sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini bertaraf etmek amacıyla tedavi ve bakım hizmetlerinin sürekliliğinde hemşirelik rol ve sorumlulukları kritik öneme sahiptir. Yapılan çalışmalar, göçün çocuk sağlığı üzerindeki doğrudan ve dolaylı sonuçlarını ortaya koymuştur. Bu etkilerin tanınması ve çözüm önerilerinin sunulması, çocuk sağlığı ve hastalıklarına kapsamlı bir bakış açısıyla yaklaşılmasını kolaylaştırabilir. Bu nedenle, bu konuda yapılan çalışmaların bulgularının derlenmesinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Sağlığı, Göçmen Çocuk, Hemşire

Abstract

Examining the Effects of Migration on Child Health from Fundamental Perspectives

Migration is a multifaceted process with the potential to adversely affect child health in various ways. Children constitute the most vulnerable group in the context of migration, making them susceptible to the negative consequences of displacement. These consequences manifest at various levels, including the individual, family, and societal levels. Migration has a number of harmful effects on children, including exposure to marriage and labour, educational and economic disadvantages, exposure to criminal activities, neglect and abuse, death and illness. Nursing roles and responsibilities are critical in the continuity of treatment and care services to eliminate the harmful effects of migration on child health. Studies have revealed the direct and indirect consequences of migration on child health. A comprehensive understanding of these effects, coupled with the offer of effective solutions, holds the potential to facilitate a multifaceted approach to child health and diseases. Consequently, a thorough review of the extant literature on this subject is deemed to be a valuable endeavor.

Keywords: Child Health, Migrant Child, Nurse

Geliş Tarihi/Received 18.03.2025
Revizyon Tarihi/ Revised 01.08.2025
Kabul Tarihi/Accepted 06.12.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 28.12.2025

Atıf/Cite; Göv, P., Özdemir, S., Çakır, B. (2025). Göçün çocuk sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin temel perspektifler açısından incelenmesi. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 7(3), 193-200. <https://doi.org/10.54061/jphn.1660195>

2667-8047/© The Authors. This is an open access article under the CC BY NC license
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından beri varlığını sürdüren, insanların aile veya grup olarak çeşitli durumlarda bir bölgeden diğerine yer değiştirmesi olarak tanımlanan bir süreçtir. Göç kavramı; göçe maruz kalan insanlarda ve toplumlarda yeni umutların başlangıcı ve bir kurtuluş yolu olarak nitelendirilebileceği gibi çeşitli olumsuzlukların etkeni olarak da tanımlanmaktadır. Nitekim göç, genellikle savaş ve çatışma gibi olumsuzluklarla yüzleşmekten kaçmak için bir strateji olarak kullanılırken, aynı zamanda önemli sayıda bireyin göç yolculukları sırasında yaralanmasına ve çeşitli sosyal zorluklarla karşılaşmasına da neden olabilmektedir (Cantat ve ark., 2023).

İnsanlar yeni iş fırsatlarına ulaşmak, yaşam tarzını değiştirmek, öğrenim hayatını sürdürmek, insani bir yaşam sürdürmek, düzensiz yaşama son vermek ve ailesel nedenlerden dolayı yaşamlarının tamamında veya bir bölümünde göç edebilirler (Czaika & Reinprecht, 2022). Ancak spesifik bir göç rotası oluşturmak olası bir durum değildir (Triandafyllidou, 2022).

Göç kavramının iç göç, dış göç, gönüllü göç veya zorunlu göç gibi birçok türü bulunmaktadır. Doğal veya yapay afetler, eğitim, iş kolu gibi nedenlerle bir ülkenin sınırları içerisinde yer değiştiren insanların yaptığı göç iç göç olarak tanımlanırken; benzer nedenlerden dolayı bireyin ülke sınırlarını aşan göç deneyimi ise dış göç olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bireylerin eğitim ve iş gücü edinme gibi taleplerini yerine getirme amacıyla kendi istekleri ile yaptıkları göç gönüllü göç olarak nitelendirilirken; savaş, baskı, zulüm, afetler ve sürgün edilme gibi kendi istekleri dışında göçe maruz kalmaları ise zorunlu göç olarak nitelendirilmektedir (Bakewell, 2021).

Göç, içinde bulundukları standartları en olumlu şekilde değiştirmek isteyen insanlar için oldukça meşakkatli ve zor bir süreçtir. Göç sürecinin hassas ve kırılgan grubunu çocuklar, kadınlar ve yaşlılar oluşturmaktadır (Karaca, 2022). Örneğin, göçmen bireylerin bakmakla yükümlü oldukları yaşlı aile üyeleri, göçmen bireylerin aileden uzaklaşması ile birlikte aldıkları bakımın kalitesindeki düşüşten olumsuz etkilenebilir (Zhang ve ark., 2022). Çocuklar gerek fiziksel gerek psikososyal olarak olumsuz koşullardan etkilenecek bu grupların içerisindeki en hassas ve savunmasız olanlarıdır. Çocukların göç nedenleri aslında bulundukları zorlu birçok durumdan uzaklaşmak olmasına rağmen göç sırasında ve sonrasındaki süreçlerden de oldukça olumsuz etkilenebilmektedirler (Menjívar & Pereira, 2019). Göç kavramının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında birçok temel perspektifin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar; erken yaşta evliliğe veya işçiliğe zorlanma, temel haklardan biri olan eğitime ulaşamama, suçluluk, yoksulluk, ihmal ve istismara maruz kalma ile birlikte özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanamamadır. Bu olumsuz faktörler

birbirinden bağımsız gelişebileceği gibi birbiri ile bağlantılı olarak da gelişebilmektedir. Göç çocukların eğitimden uzak kalmasına neden olurken çocuğun aile ekonomisine katkı sağlaması amacıyla çalışma zorunluluğunu da beraberinde getirebilmektedir (Karaca, 2022; Zhang ve ark., 2022). Tüm bu durumlar göz önüne alındığında, göç kavramı gibi, bireyleri ve toplumları, özellikle de çocuklar gibi savunmasız grupları küresel ölçekte etkileme potansiyeline sahip kompleks ifadelerin zararlı sonuçlarını tartışma ve hemşirelik bakımını irdeleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Derlemenin Amacı

Bu derlemenin amacı; göç kavramını çocuk perspektifinden, çocuk evliliği, eğitimi, yoksulluğu, işçiliği, suçluluğu, ihmal ve istismarı, ölümleri ve hastalıkları özelinde incelemek ve hemşirelik bakımını tartışmaktır.

Göç Kavramı

İnsanlar tarih boyunca bireysel veya çevresel birçok etmenden dolayı gönüllü veya zorunlu olarak göç etmişlerdir. Göç kavramı, insanların bireysel veya kitlesel olarak bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya olan yer değişikliği olarak tanımlanmaktadır (International Organization for Migration-IOM, 2021). Göç kavramı çeşitli kaynaklar veya araştırmacılar tarafından çeşitlendirilmiştir. Bu çeşitlendirmeye genel olarak bakıldığında göç kavramının iç göç – dış göç, kırsaldan kente göç – kentten kırsala göç, düzensiz göç – yasal göç, gönüllü göç – zorunlu göç veya bireysel göç – ailesel göç olarak açıklandığı görülmektedir (Atar, 2021). Tarih boyunca insanların göç etme süresi ve yeri değişiklik göstermekle birlikte genel olarak daha refah ve huzurlu bir yaşam elde etme amacıyla göç ettikleri görülmektedir. İnsanların bir yerden başka bir yere göç etmesi göç eden bireyler için olduğu kadar göç alan yerlerde de çeşitli olumsuz durumların yaşanmasına neden olabilmektedir. Göç alan bölgelerde hızla artan nüfus ile birlikte kamusal hizmetlerin sunumunda aksama yaşanabilmekte, iş kollarına artan talep sayısı ile doğru orantılı olarak işsizlik oranı artabilmekte, barınma, beslenme ve sağlık hizmetlerinin sunumu gibi temel yaşam ihtiyaçlarında aksamalar oluşabilmektedir. Hatta bazı durumlarda göç toplumlar için bir tehdit olarak da algılanabilmektedir (Zhang ve ark., 2022).

Dünyada Göç Verileri

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM) 2024 yılında yayınladığı Dünya Göç Raporunda göçmen sayısının dünya çapında 281 milyona ulaştığını belirtmektedir. Bunların 71,2 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, 40,7 milyonu ise mülteci veya sığınmacı statüsündedir (IOM, 2024). Göç verileri 2022 Dünya Göç Raporunda kıtasal olarak incelendiğinde ise en çok göçmen sayısının 86,7 milyon ile Avrupa'da ve 85,6 milyon ile Asya'da olduğu görülmektedir. Bu sayıyı 58,7 milyon göçmen sayısı ile Kuzey Amerika, 25,4 milyon

göçmen sayısı ile Afrika, 14,8 milyon göçmen sayısı ile Güney Amerika bölgesi takip etmektedir. En az göçmen sayısı bulunan kıta ise 9,38 milyon ile Okyanusya bölgesidir (IOM 2022).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) verilerine göre Dünya’da göçe maruz kalan çocukların 2024 yılı sonuna kadar 48,8 milyona ulaştığı bildirilmektedir. Göçmen çocukların tarihsel geçmişine bakıldığında ise bu oranın 1990 yılında 25 milyon, 1995 ve 2000 yıllarında 24 milyon, 2005 yılında 26 milyon, 2010 yılında 28 milyon, 2015 yılında 30 milyon, 2020 yılında ise 36 milyon olduğu belirtilmektedir. Bu oranlar; Dünya’da göç ile karşı karşıya gelen çocuk nüfus sayısının önemli bir oranda olduğu ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan çatışmalar, felaketler ve afetler gibi birçok nedenden dolayı çocuk göçmen sayısının gün geçtikçe artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (IOM, 2021; UNICEF, 2022; UNICEF, 2024).

Göç ve Çocuk

Göç, günümüzde özellikle sosyal açıdan bir toplum sorunu haline gelmiştir (Jiang ve ark., 2022). Çocuklar ayrı kaldıkları aile üyelerine kavuşmak, savaş, zulüm ve şiddet gibi birçok olumsuz durumdan uzaklaşmak ve ekonomik nedenler gibi birçok etmenden dolayı göç etmek zorunda kalmaktadır (IOM, 2024). Çocukların göç nedeniyle birçok olumsuz ve hassas durumlarla karşılaştığı da bilinmektedir (Andrade ve ark., 2023). Çocukların gelişimlerini henüz tam olarak tamamlamamış olmaları, yetişkinlere göre daha kırılgan bir grup oluşturdukları gerçeğini ortaya koymaktadır. Çocukların sahip olduğu bu durum, göç sırasında ve sonrasında yaşadıkları deneyimlerden de etkilenebilmektedir. Göç, çocuklarda fiziksel, emosyonel ve psikososyal sorunlara neden olabilmektedir (Pepe & Yiğit, 2021). Örneğin yetişkinler, değişen durumlara ve koşullara fiziksel ve psikolojik olarak daha hızlı adapte olabiliyorken, çocuklar bu adaptasyonu göstermekte zorlanabilmektedir (Demir & Yersel, 2024; Özdemir, 2017). Çocuklar istismar, şiddet, insan ticareti ve sömürüsü gibi birçok olumsuz duruma karşı oldukça savunmasızdır (IOM, 2024). Göçün çocuklar üzerindeki etkileri arasında çocuk evliliği, eğitime ulaşamama, yoksulluk, işçilik, suçluluk, ihmal ve istismar, ölüm ve hastalıklar sıralanabilmektedir (Andrade ve ark., 2023; Demir & Yersel, 2024; Özdemir, 2017; Pepe & Yiğit, 2021).

Çocuk Evliliği

Çocukların 18 yaşından önce evlendirilmesi çocuk evliliği olarak tanımlanmaktadır. Çocuk evliliği özellikle kız çocuklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kız çocukları çocuk evliliğine erkek çocuklara oranla daha fazla maruz kalmaktadır (Aktepe & Atay, 2017). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) 2014 yılında yayınladığı raporda, ülkemizde yer alan Suriyeli mülteci kadınlarda özellikle 15-18 yaş arası erken evliliklerin yaygın ve bu oranın yaklaşık %14 olduğu görülmektedir (AFAD, 2014).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’nun hazırladığı raporda Ürdün’deki Suriyeli mültecilerde çocuk evliliği oranının 2013 yılında 15-17 yaş aralığında olan 9618 kız çocuklarında yaklaşık %13,2; 15-17 yaş aralığında olan 272 erkek çocukta ise %0,4 olduğu görülmektedir (UNICEF, 2023). Hacettepe Üniversitesi 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri incelendiğinde ise Suriyeli göçmen kadınların yaklaşık %38’inin 18 yaşına kadar evlendiği, adolesan yaş grubunun %39’unun araştırmanın yapıldığı esnada doğmuş veya doğacak çocuğu olduğu ve 15-17 yaş grubundaki adolesanların %20’sinin anne veya anne adayı olduğu bu oranın 18 yaş grubunda %54’e kadar çıktığı bildirilmektedir (TNSA, 2018). Erken yaşta çocuk evliliğine maruz bırakılan kız çocukları toplum içerisinde güçlü bir birey olmaktan uzaklaşmakta ve eğitim gibi temel haklarına erişememektedir (Sözer, 2020).

Çocuk yaşta evlilik bir dizi ikincil soruna yol açmaktadır. Örneğin erken evlenen çocukların kendi sağlıkları ve gebelik sırasında ve sonrasında çocuklarının sağlıkları da olumsuz etkilenmektedir. Bununla birlikte erkek çocukların evliliklerinde çocuktan beklenenden fazla sorumluluk duygusu oluşturmaya çalışmak, başka bir bireyin sorumluluğunu alma düşüncesi yaşam koşullarının değiştirilmesi için harcanan eforun artmasına kadar birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Yıldız & Poyraz, 2020).

Göçün, çocuk evlilik oranlarındaki artışa katkıda bulunan bir faktör olmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar; aile kavramının ortadan kalkması, kadınlara söz hakkı tanınmaması, kız çocuklarının eğitime uzaklaşması, göçün beraberinde getirdiği zorlu koşullarda kız çocuklarının savunmasız olarak nitelendirilip ataerkil bir çatı altına alınmasının istenmesi ve aile içerisindeki bir üyenin ayrılması ile birlikte daha yüksek ekonomik rahatlığın oluşacağı düşüncesi olarak sıralanabilir (Dere & Demirci, 2023).

Çocuk Eğitimi

Eğitim çocukların temel haklarından biridir. Göçmen çocuklar, dil engelleri nedeniyle göç ettikleri bölgede eğitime erişimde zorluklarla karşılaşmanın yanı sıra, tatmin edici kalitede bir eğitim almakta da zorlanabilmektedir (Aydeniz & Sarıkaya, 2021). Ayrıca eğitimlerine devam eden göçmen çocuklar göç öncesi ve göç sonrası çok sayıda mali ve sosyal olumsuz faktöre maruz kalmaktadır (Çetiner & Günay, 2021). Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 2020 yılında yayınladığı rapora göre 15 yaşındaki Suriyeli mülteci kız çocuklarının yalnızca %29,4’ü, 15 yaş altı erkek çocukların ise %12,9’u okuluna devam edebilmektedir (ILO, 2020).

Göçmen çocuklarda dil sorunu eğitimci-öğrenci uyumsuzluğuna neden olmaktadır. Ayrıca göçmen çocukların okul içerisinde kültür ve akran uyumsuzluğu yaşaması, göçmen ailelerin çocuklarının eğitime devamda

etkisizlik ve göçmen çocukların uygun bir eğitim ortamına erişememesi de eğitim alanında yaşadıkları sorunlara örnek olarak gösterilebilir (Aydeniz & Sarıkaya, 2021). Göçmen çocukların eğitimde karşılaştığı bir diğer zorlukta akran çatışması veya okul zorbalığıdır. Çocukların eğitime uyumu ile ilgili yapılan bir çalışmada göçmen çocuklarda oluşabilen çekingenliğin akran dışlanmasına ve sosyal uyumsuzluğun oluşmasına neden olduğu belirtilmiştir. Aynı çalışma göçmen çocukların dayanıklılıklarının artırılmasının belirtilen problemlerin önüne geçilmesi adına önemli olduğuna da değinmektedir (Zhu ve ark., 2023). Başka bir çalışmada ise göçmen çocukların cinsiyet gibi sosyo-demografik özelliklerinin, arkadaş sayısı gibi sosyal ilişkilerinin ve ebeveynleri tarafından şiddete maruz kalma gibi değişkenlerin okul zorbalığı davranışı sergilemesinde etkili olduğuna değinilmiştir. Aynı çalışmada göçmen çocukların okul zorbalıklarını engellemenin yolunun göçmen çocukların uyumsuzluk problemlerini ortadan kaldırmakla, iyi bir rol model oluşturmakla ve doğru bir eğitimle azaltılabileceği de belirtmektedir (Yang ve ark., 2022). Eğitimde karşılaşılan zorlukların ele alınması ve çözüme kavuşturulması yoluyla göçmen çocuğun eğitime uyumunun kolaylaştırılması büyük önem taşımaktadır (Çobanoğlu, 2024). Tüm bu durumlarla birlikte TNSA 2018 verilerinde eğitim almamış veya ilkökul aşamasında okulu bırakmış kadınlarda adolesan gebelik oranı %34 iken ortaokul aşamasında olan göçmen kadınlarda bu oranın %27'lere kadar düştüğü görülmektedir (TNSA, 2018). Bu durum göçmen çocuklarda okullaşma oranlarının göçün çocuk sağlığı üzerindeki olumsuz diğer etkilerini de doğrudan etkilediği sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

Çocuk Yoksulluğu

Yoksulluk, toplumun her kesimini ve her yaş grubunu etkilemektedir. Çocuklar yoksulluktan direkt etkilenen gruplardan biridir ve göç ile birlikte bu risk daha da artmaktadır. Uluslararası yoksulluk sınırları günlük geçimde 2,15 dolar için aşırı yoksulluk, 3,65 dolar için alt orta gelir ve 6,85 dolar için üst orta gelir olarak tanımlanmaktadır (World Bank Group (WBG) & UNICEF, 2023). Çocuk yoksulluğu genel anlamda yoksul ailelerde doğup büyüyen çocuklar için tanımlanan bir kavramdır. Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ve aile üyelerinin sayısının fazla olması ile birlikte hane içindeki bireylere düşen hane kaynağının azalması gibi faktörler çocuk yoksulluğunun oluşmasına neden olmaktadır. Çocuk yoksulluğunun genellikle Sahra Altı Afrika bölgesinde yoğun olarak görüldüğü bilinirken, çocuklar beslenme, barınma, eğitim ve sağlık gibi birçok etmeden dolayı yoksulluk yaşamaktadır ve çocuklarda bu etmenlerin bir arada görülmesi ise çok boyutlu yoksulluk kavramıyla açıklanmaktadır (UNICEF, 2024). Çocuk yoksulluğunun oluşma nedenlerinden biri de göçtür. Göç ve yoksulluk birbiri ile oldukça yüksek düzeyde bağlantılıdır. İnsanlar yoksulluk nedeniyle göç edebilirken, göç nedeniyle yoksullaşabilirler. Bireyler; göç ettikleri bölgeye uyum

sağlayamama, göç ettikleri bölgede özellikle kitlesel göç hareketleri ile birlikte istihdam sıkıntısı ve barınma problemleri yaşama ve iş olanaklarının olmaması gibi nedenlerle yoksulluk yaşayabilmektedir (Kınacı, 2020). Dünya genelinde çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısının yaklaşık 1 milyar olduğu tahmin edilirken, aşırı yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısının yaklaşık 333 milyon olduğu bildirilmektedir (UNICEF, 2024). Çocuklarda aşırı yoksulluğunun 2013-2022 yılları arasında %20,7'den %15,9'a düştüğü belirtilmektedir (WBG & UNICEF, 2023). Göçmen çocuklarda yoksulluğun sayısal değerine bakıldığında, UNICEF'in 2018 yılı raporunda Ürdün'de yaşayan Suriyeli mülteci çocukların yaklaşık %85'inin yoksulluk altında yaşadığı ve %94'ünün yaşadığı yoksulluğun çok boyutlu olduğu görülmektedir (UNICEF, 2018).

Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği çocukların özellikle ailelerine ekonomik katkı sunmak amacıyla erken yaşta çalışmaya başlaması olarak tanımlanabilir. Çocuk işçiliğinin tek nedeni bu durum olmamakla birlikte ailelerinin yaşadığı ekonomik ve eğitimsel yetersizlik; kendini gerçekleştirme arayışı ve toplum içinde bireysellik iddiası, özellikle çiftçilik gibi aile mesleklerinin yaygın olduğu durumlarda yetiştirildikleri çevre ve bağımsız yaşama zorunluluğu gibi pek çok nedeni bulunmaktadır (Antia ve ark., 2020). Göçmen çocuklarda çocuk işçiliği cinsiyet ayırt etmeksizin hem kız hem erkek çocuklarda görülmekte, çocuklar aile ekonomisine katkı sunmak ve ihtiyaçlarını giderebilmek gibi birçok etmeden dolayı oldukça riskli iş kollarında çalışabilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2020 yılında yayınladığı raporda 15 yaş ve üstü çocukların yaklaşık %60'dan fazlasının işgücü oluşturduğu görülmektedir (ILO, 2020). Ayrıca Dünya'da 2020 yılında 63 milyon kız çocuğun ve 97 milyon erkek çocuğun oluşturduğu 160 milyon çocuk işçi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte çocukların çoğunlukla tarım, hizmet ve sanayi sektörlerinde çalıştırılmaktadır (ILO & UNICEF, 2021). Aytaç ve Kılınç'ın yaptığı çalışmada 308 Suriyeli mülteci çocuğun %1,6'sı okuldan sonra %7,1'i yaz tatillerinde çalıştığını belirtirken; %18,6'sı düzenli, %6,8'i ise düzensiz olarak bir işte çalıştığını bildirmiştir (Aytaç & Kılınç, 2021).

Çocuk Suçluluğu

Göçün kültürel ve sosyo-ekonomik düzey çatışmalarına, çocukların ihmeline, istismarına ve zorla çalıştırılmasına neden olmasının getirdiği olumsuz sonuçlardan biri de çocuk suçluluğudur. Çocuk suçluluğu toplumu ve çocukları olumsuz yönde etkileme riski bulunan oldukça önemli bir kavramdır. Çocuk, aile içi çatışmalar, ebeveyn gözetiminin eksikliği ve ebeveyn sorumluluklarının yerine getirilmemesi, ihmal, istismar ve kötü muamele gibi bir dizi faktör nedeniyle erken yaşta suç kavramıyla tanışmaktadır (Bağış, 2022). Göçün çocuk suçluluğuna neden olmasına yönelik faktörler arasında kırsal alanlardan kentsel alanlara

göç etme, göç esnasında yetersiz ebeveyn gözetimi ve aile biriminin çözülmesi, göçmen çocuklar için eğitime sınırlı erişim, erkek göçmen çocukların ailenin ekonomik refahına katkıda bulunacağı beklentisi, göçle sonuçlanan savaş gibi çatışmalar nedeniyle aile üyelerinin kaybı ve göçmen çocuklar tarafından yeni sorumlulukların üstlenilmesi sıralanabilir. Ayrıca göçmen çocuklarda oluşan umutsuzluk durumu, ırkçılığa maruz kalma ve yoksulluk da bu faktörler arasında sıralanabilir (Aazami ve ark., 2023; Bağış, 2022). Göçmen kaçakçılığı gibi göçle ilgili belirli suçlar çocuk suç oranlarını etkilemektedir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2015 ile 2019 yılları arasında toplanan verilere göre, 168.250 çocuğun yaklaşık %6,9'u göçmen kaçakçılığı suçu isnat edilerek güvenlik birimlerine getirilmiştir (TÜİK, 2020).

Çocuk İstismarı ve İhmali

Çocuk istismarı çocuğu ciddi düzeyde olumsuz yönde etkileme potansiyeli olan bir toplum ve insanlık sorunudur. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, savunmasız olması, fiziksel, emosyonel veya bilişsel bir engelinin bulunması, çocuğun sokakta ve/veya iş yerlerinde çalışması, çocuğun çevresinde ebeveyn gibi bakımı üstlenen bir bireyin olmaması, çocuğun içinde bulunduğu toplumun kültürü, gelenekleri, çocuğun ailesinin sosyo-ekonomik, sosyo-demografik özellikleri, ebeveynin ruhsal, mental bozukluğunun bulunması ve ebeveynin erken yaşta evlenmesi gibi faktörler çocuklardaki ihmal ve istismar vakalarını etkilemektedir (Deb & Ray, 2022). İhmal ve istismar kavramları, kendilerini savunma kapasitesinden yoksun çocuklar için önemli bir risk kaynağıdır. Göçün çocuklar üzerindeki olası olumsuz etkileri değerlendirildiğinde göçmen çocukların ihmal ve istismara maruz kalma riskinin göz ardı edilmesi mümkün değildir. Göçmen çocukların psikolojik ve cinsel şiddet de dahil olmak üzere çeşitli istismar biçimlerine karşı özellikle savunmasız oldukları açıktır. Bu maruziyet ciddi fiziksel ve duygusal travmalara yol açarak çocukların optimal büyüme ve gelişimini engelleyebilmektedir (Bozkaya, 2022). Göçmen çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada aile dışı şiddetin, aile içi şiddete oranla daha fazla olduğu ve bu çocuklarda duygusal-fiziksel istismara uğrama oranlarının %30'un üzerinde olduğu görülmektedir (Betancourt ve ark., 2012).

Çocuk Ölümleri

Çocuk ölümleri bir toplumun veya ülkenin gelişmişlik düzeyinin en temel göstergelerinden biridir. Her çocukta olduğu gibi göçmen çocuklarda da ölüm riski bulunmaktadır. Göçmen çocuklar arasında normalde tedavi edilme ihtimali olan bazı durumlar ölüme neden olabilmektedir (Civelek & Koylan, 2020). Çocuklarda göçün ölüm oranlarını arttırmasının bir nedeni de zorlu göç sürecidir. Uzun mesafelerin yaya ya da araçlarla uygun olmayan koşullarda kat edilmeye çalışılması, okyanus veya deniz yoluyla göç etmeye çalışan bireylerde deniz aracının batması gibi durumlar sonucu boğulma ve

boğulmaya bağlı ölümlerin görülmesi yaşanabilmektedir. Göçmen çocuklarda ölüm vakalarının görülmesinin bir nedeni de göçmen ebeveynidir. Göçmen ebeveynlerin gebelik esnasında yeterli sağlık hizmeti alamaması, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyinin düşük olması gibi etmenler bebek ölümlerine neden olabilmektedir (Wallace ve ark., 2023; Ersoy, 2022). UNICEF 2023 yılının ilk yarısında 289 çocuğun Kuzey Afrika ve Avrupa arasında yer alan Orta Akdeniz göç yolunda hayatını kaybettiğini, 2018'den itibaren ise bu sayının 1500 olduğunu bildirmiştir (UNICEF, 2023). Yapılan bir çalışmada ise Muğla'da suda boğularak ölümlerle sonuçlanan 3032 vakanın 256'sını 18 yaş altı çocukların oluşturduğunu, bu çocukların 70'inin ise yabancı uyruklu olduğu ve bu yabancı uyruklu çocukların 66'sının göçmen kaçakçılığına maruz kaldığı bildirilmiştir (Ersoy ve ark., 2022).

Çocuk Hastalıkları

Göçmen çocuklar yetersiz sosyo-ekonomik düzey, yeterli düzeyde beslenememe, barınma ve sağlık hizmetlerinden faydalanamama gibi faktör nedeniyle hastalıklar açısından savunmasız ve hassas bir gruba oluşturmaktadır (Chang ve ark., 2022). Göçmen çocuklar göçün getirdiği zorluklar ve olumsuzluklar nedeniyle fiziksel ve psikolojik olarak birçok hastalıkla karşı karşıya kalmaktadır. Göçmen çocuklarda beslenme düzeni, alışkanlıkları ve yetersiz beslenme gibi nedenlerle malnütrisyonlar, sigara, alkol ve madde kullanımı, bulaşıcı hastalıklar, stres, depresyon gibi fiziksel, davranışsal ve psikolojik parametrelerde sağlık sorunları görülebilmektedir. Göç etmek zorunda kalan çocuklar kimlik gelişimi gibi birçok gelişim sürecinden geçmeleri nedeniyle göç süreci içerisinde hassas gruba oluşturmaktadır (Karakoç Demirkaya, 2020). Ayrıca göçmen çocuklarda göç sürecinin getirdiği olumsuzlukların eklenmesiyle ailesel, çevresel veya bireysel nedenlerle birlikte kardiyovasküler, solunum, gastrointestinal, nörolojik ve endokrin sistemlerin etkilendiği ve kronik hastalıkların görüldüğü de bilinmektedir (Susanto, 2018). Göçmen çocuklara sunulan sağlık hizmetleri ülkelere göre çeşitlilik göstermektedir. Dünya'da bazı ülkeler göçmen çocuklara sadece acil bakım hizmeti sunarken, bazı ülkeler düzenli sağlık bakım muayeneleri hizmeti verebilmekte, bazı ülkelerde ise kendi vatandaşları ile eşit sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir (Aközlü, 2023). UNICEF 2018 yılında Ürdün'de yaşayan 0-5 yaş arası Suriyeli mülteci çocukların %45'inin yeterli aşılama hizmetinden yararlanmadığını, %16'sının ise doğum belgesinin dahi olmadığını bildirmiştir (UNICEF, 2018). Türkiye'de ise Suriyeli mülteci çocuklara çocuk felci aşılama programı yapılmış ve bu kapsamda 1 milyondan fazla Suriyeli-Türk çocuk aşılanmıştır. Ayrıca 2200 çocuğa beslenme taraması yapılmış ve sonuç olarak çocukların %45'inde orta düzeyde akut malnütrisyon olduğu saptanmıştır. Göçmen çocuklarda artan sağlık riskleri arasında demir eksikliği anemisi, yetersiz beslenme, gastrointestinal hastalıklar ile birlikte depresyon, şizofreni ve intihar girişimleri gibi

psikolojik olumsuzluklar sıralanabilmektedir (Chang ve ark., 2022).

Göçmen Çocuklar ve Hemşirelik

Göç nedeniyle sağlık sorunları yaşayan çocukların tedavi ve bakım hizmetleri sağlık profesyonelleri tarafından karşılanmaktadır. Çocukların fiziksel travmalarının yanı sıra emosyonel ve psikososyal sağlıklarının da değerlendirilmesi ve iyileştirici girişimler yapılması gerekmektedir (Özdemir, 2017). Hemşireler çocukları hastane ve sosyal ortamlarda tanımlayabilecek profesyonellerdir. Halk sağlığı hemşireleri göçmen çocuklara bakım verirken kişilerarası ilişki kurma ve nitelikli bakım verme konusunda yetkin, çok kültürlü, hemşirelik etiğine sahip olması oldukça önemlidir. Özellikle halk sağlığı hemşirelerinin; göçmen çocukların göç süreci boyunca temel haklarının korunması, barınma, beslenme ve temiz suya ulaşmalarının sağlanması, göçmen çocukların hastalıklara ilişkin tedavi, bakım ve bağışıklama hizmetinin sunulması, göçmen annelerde sağlıklı bir gebelik sürecinin devamı, göçle birlikte oluşan kültürel uyumsuzluğun ortadan kaldırılması, göçün neden olabileceği erken evliliklerin, erken doğumların, sakatlanmaların önlenmesinde, ihmal ve istismara uğrayan çocukların tespitinde ve bildiriminde, çocuklara psikososyal destek sağlama gibi bir çok görevleri vardır. Halk sağlığının da temelinde yer alan toplum odaklı bakım, göçmenler için büyük önem taşımaktadır. Halk sağlığı hemşirelerinin, temel sağlık hizmetlerinin sunulmasından göçmen nüfus arasında bağışıklama programlarının yürütülmesine kadar sürecin her aşamasında çok sayıda önemli rolü yerine getirdiği açık bir gerçektir. Ayrıca, göçün şiddetlendirdiği salgın risklerinin ele alınmasında ve göçmen bireylere koruyucu sağlık hizmetlerinin sağlanmasında halk sağlığı hemşirelerinin rolü büyük değer taşımaktadır. Ancak, transkültürel hemşirelik alanında olduğu gibi, halk sağlığı hemşireleri göçmen bireyleri tanıyabilmeli ve sağlık davranışlarına göre bakım sağlayabilmelidir (Aydoğan & Metintaş, 2017; Çakır & Çevik, 2021; Korkmaz & Avcı, 2020; Rubio, 2024; Sarman, 2022; Söğüt & Bilge, 2021).

Çocukların göçten en çok etkilenen bireyler olması, hemşireler için birçok rol ve sorumluluk getirir. Hemşirelerin, göçmen çocukların mevcut durumunu kapsamlı bir şekilde anlamaları ve göç öncesinde ve sırasında yaşadıkları tarihsel bağlamın farkında olmaları zorunludur. Çocuklara etkili ve nitelikli bakım sağlanabilmesi için hemşireler kültürel bakım ilkelerine uymalıdır. Hemşireler çocuklara bireysel bakım sağlamanın yanı sıra, çevresel koşulları optimize etmeli ve göçmen topluluğunun sağlığını değerlendirmelidir (Sümengen ve ark., 2019). Göçmen çocuklar sadece fiziki sağlık sorunlar değil suça eğilim, akran zorbalığı ve özgüven eksikliği gibi sosyal sorunlarda yaşayabilmektedir. Bu nedenle hemşirelerin çocukların ruh sağlığını değerlendirip gerekli eğitim ve bakım girişimlerini uygulamaları oldukça önemlidir (Çappar & Dönmez, 2024). Ayrıca, göçmen çocukların dil desteği, sosyal hizmetler, uygun eğitim ve

kültürel yaklaşımlara erişimini kolaylaştırmada hemşirelerin oynadığı önemli rolü kabul etmek zorunludur (Sarman, 2022). Göçmen çocuklara sağlanan hemşirelik bakımının bir diğer önemli yönü ise hemşirelik eğitimidir. Hemşirelik bakımı sağlayacak olan aday hemşirelerin, göçmenlerle çalışırken ortaya çıkabilecek olası kültürel farklılıkları önlemek için gerekli kültürel bakım eğitimi almaları oldukça önemlidir (Kırgöz ve ark., 2024).

SONUÇ

Göç insanların hem bireysel hem de toplumsal bazda olumlu ya da olumsuz etkilenmelere maruz kaldığı kompleks bir olgudur. Olumsuz etkilenmelerden en çok savunmasız ve kırılgan olan çocuklar yara almaktadır. Göç sırası ve sonrasında çocuklar göçün neden olduğu durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Çocukların barınma, beslenme, eğitim, sevgi dolu güvenli ortamlarda büyüme hakları vardır. Bunların sağlanmasında kamu kurum ve kuruluşlarının rolü önemlidir. Bozulan sağlığın iyileştirilmesinde ya da göç nedeniyle oluşan travmaların etkilerinin azaltılmasında sağlık çalışanlarının tedavi ve bakım hizmetlerini sürdürmesi için gerekli koşulların sağlanması oldukça önemlidir. Hemşireler çocukları aile ortamında tanıyarak, büyüme gelişmeyi takip ederek, psikososyal yetersizliği olan çocukları ilgili yerlere yönlendirerek geleceğin yetişkini olan çocukların biyo-psiko-sosyal gelişimlerini destekleyebilirler.

Finansal Destek: Bu araştırma, kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörlerdeki herhangi bir fon kuruluşundan bir hibe almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Hakem değerlendirmesi: Dış bağımsız

Yazar Katkıları:

Makale fikri: PG, SÖ, BÇ

Literatür tarama: SÖ, BÇ

Makalenin hazırlanması: BÇ

Eleştirel olarak gözden geçirmek: PG, SÖ

Yayınlanacak versiyonun nihai onayı: PG, SÖ, BÇ

KAYNAKLAR

- Aazami, A., Valek, R., Ponce, A. N., & Zare, H. (2023). Risk and protective factors and interventions for reducing juvenile delinquency: A systematic review. *Social Sciences*, 12(9), 474. <https://doi.org/10.3390/socsci12090474>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014) Türkiye'deki Suriyeli kadınlar. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>
- Aközlü, Z. (2023). Avrupa'da ve Türkiye'de göçmen çocukların sağlığına yönelik politikalar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 10(3), 427-432. <https://doi.org/10.54304/SHYD.2023.19870>
- Aktepe, E., & Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420. <https://doi.org/10.18863/pgy.310791>
- Andrade, A. S., Roca, J. S., & Pérez, S. R. (2023). Children's emotional and behavioral response following a migration: a scoping review. *Journal of Migration and Health*, 7, 100176. <https://doi.org/10.1016/j.jmh.2023.100176>

- Antia, K., Boucsein, J., Deckert, A., Dambach, P., Raçaité, J., Šurkienė, G., ... & Winkler, V. (2020). Effects of international labour migration on the mental health and well-being of left-behind children: a systematic literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), 4335. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124335>
- Aydeniz, S., & Sarıkaya, B. (2021). Göçmen çocukların eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 385-404. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.959700>
- Aydoğan, S., & Metintaş, S. (2017). Türkiye'ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 2(2), 37-45.
- Aytaç, Ö., & Kılınç, P. (2021). Emek sömürsünün yeni yüzü: Suriyeli çocuk işçiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 381-404. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.706880>
- Bağış, R. C. (2022). Mekânın suça yansıması: Kentsel mekân ve çocuk suçluluğu ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1181-1202. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1034988>
- Bakewell, O. (2021). Unsettling the boundaries between forced and voluntary migration. In *Handbook on the Governance and Politics of Migration* (pp. 124-136). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/978.178.8117234.00017>
- Betancourt, T. S., Newnham, E. A., Layne, C. M., Kim, S., Steinberg, A. M., Ellis, H., & Birman, D. (2012). Trauma history and psychopathology in war-affected refugee children referred for trauma-related mental health services in the United States. *Journal of Traumatic Stress*, 25(6), 682-690. <https://doi.org/10.1002/jts.21749>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF). (2022). Dünya çapında yaklaşık 37 milyon çocuk yerinden edildi. Bu, şimdiye kadar kaydedilen en yüksek sayı. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1nda-yakla%C5%9F%C4%B1k-37-milyon-%C3%A7ocuk-yerinden-edildi-bu-%C5%9Fimdiye-kadar-kaydedilen>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (2023) Her hafta 11 çocuk, göç yolunda hayatını kaybediyor. <https://www.unicefturk.org/yazi/orta-akdeniz-goc-yolunda-hayat-mucadelesi>
- Bozkaya, H. (2022). Göç ve çocuk hakları üzerine bir değerlendirme. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 677-688. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1190328>
- Cantat, C., Péroud, A., & Thiollet, H. (2025). Migration as crisis. *American Behavioral Scientist*, 69(6), 627-649. <https://doi.org/10.1177/000.276.42231182889>
- Chang, R., Li, C., Qi, H., Zhang, Y., & Zhang, J. (2022). Birth and health outcomes of children migrating with parents: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Pediatrics*, 10, 810150. <https://doi.org/10.3389/fped.2022.810150>
- Civelek, H. Y., & Koylan, D. (2020). Türkiye'deki Suriyeli göçmen kadınlar arasında güvenli doğurganlık ve güvenli annelik. *Göç Dergisi*, 7(2), 245-272. <https://doi.org/10.33182/gd.v7i2.707>
- Czaika, M., & Reinprecht, C. (2022). Migration drivers: Why do people migrate. In Scholten P. (Eds.), *Introduction to migration studies: An interactive guide to the literatures on migration and diversity*, (pp. 49-82) *IMISCOE Research Series*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-92377-8>
- Çakır, B., & Çevik, C. (2021). Küreselleşme, göç ve kadın sağlığı. *Humanistic Perspective*, 3(1), 225-243. <https://doi.org/10.47793/hp.856206>
- Çappar, Y., & Dönmez, A. (2024). Göçmenlerde oluşabilecek riskler ve buna yönelik toplum ruh sağlığı hemşiresinin görevleri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 40(1), 147-153. <https://doi.org/10.53490/egehemsire.1071113>
- Çavuşoğlu, M., & Yılmaz, M. (2020). Bulgaristan'dan Göç etmiş bireylerin tamamlayıcı ve alternatif tedavi yöntemlerine ilişkin tutum ve davranışları. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 57-72.
- Çetiner, S., & Günay, E. (2021). Uluslararası göçün sosyo-kültürel etkilerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(47), 1-21.
- Çobanoğlu, F. (2024). Eğitimde göçmen çocuklar: Çeşitli ülkelerde uygulanan eğitim politikalarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 38(2), 501-518. <https://doi.org/10.33308/26674.874.2024382736>
- Deb, S., & Ray, M. (2022). Child abuse and neglect in India, risk factors and protective measures. In: S. Deb (Ed.), *Child safety, welfare and well-being* (pp. 47-72). Springer.
- Demir, E., & Yersel, B. Ö. (2024). Göçün Çocuklar üzerindeki etkisi: Bir derleme makalesi. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 4(1), 112-121.
- Ersoy, B., Balci, Y., Ünüvar Göçeoğlu, Ü., Seçkin, Ç., & Gök, Y. (2022). Muğla ilinde suda boğulmaya bağlı göçmen çocuk ölümleri: Retrospektif değerlendirme. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, 19(2), 102-108. <https://doi.org/10.5336/forensic.2021-87392>
- Hacettepe Üniversitesi Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). (2018). Suriyeli göçmen örnekleme temel bulgular. https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11655/23355/2018_TNSA_Suriye_Ornekleme_OzetRapor.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- International Labor Organization (ILO). (2020) Türk işgücü piyasasında Suriyeli mülteciler. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf
- International Labor Organization (ILO), United Nations Childrens Fund (UNICEF) (2021) Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward. <https://www.ilo.org/publications/major-publications/child-labour-global-estimates-2020-trends-and-road-forward>
- International Organization for Migration (IOM) (2024) Protection of children in migration. <https://globalofficebrussels.iom.int/protection-children-migration>
- International Organization for Migration (IOM). (2021). World migration report 2022. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- International Organization for Migration (IOM). (2024) World migration report 2024. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024-chapter-2>
- Jiang, C., Cheng, Y., & Jiang, S. (2022). Examining the mediator and moderator of the link between Migration-Related stress

- and depression amongst Chinese migrant children. *Health & Social Care in the Community*, 30(6), e6044-e6055. <https://doi.org/10.1111/hsc.14042>
- Karaca, S. (2022). Küresel yolculuğun kaybedenleri: Göç yollarında kadınlar. *Sosyologca*, 6(11-12), 418-423.
- Karakoç Demirkaya, S. (2020). Zorunlu göç ve çocuk ruh sağlığına etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 5-6. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.39206>
- Kınacı, Ş. N. (2020). Çocuk yoksulluğu. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(2), 81-87.
- Kırgöz, Ö., Kaçan, C. Y., & Özdemir, A. (2024). Türkiye’de yaşayan hemşirelerin göçmen hastalara bakım verirken yaşadıkları sorunların incelenmesi: Sistematiik derleme. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 6(1), 39-45. <https://doi.org/10.54061/jphn.1242986>
- Korkmaz, M., & Avcı, İ. A. (2020). Göç edinilen ülkedeki çalışma yaşamının göçmen erkeklerin sağlığı üzerine etkileri ve halk sağlığı hemşiresinin rolü. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(1), 157-161. <https://doi.org/10.17049/ataunihem.521079>
- Menjívar, C., & Perreira, K. M. (2019). Undocumented and unaccompanied: Children of migration in the European Union and the United States. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(2), 197-217. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.140.4255>
- Özdemir, S. (2017). Savaşın çocuklar üzerindeki etkileri, sağlık ve umut. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 9(4) 322-328. <https://doi.org/10.5336/nurses.2017-54929>
- Pepe, M., & Yiğit, R. (2021). Çocuk sağlığı bağlamında savaş, göç ve pediatri hemşireliği. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(2), 121-126.
- Rubio, A. I. E. (2024). Nursing care in migrant people: An approach from the cultural perspective. *Aquichan*, 24(3), 1-4. <https://doi.org/10.5294/aqui.2024.24.3.1>
- Sarman, A. (2022). Mülteci çocukların eğitim sorunları ve çocuk hemşireliği yaklaşımları. *Göç Dergisi*, 9(3), 379-388. <https://doi.org/10.33182/gd.v9i3.843>
- Söğüt, K., & Bilge, Ç. (2021). Mülteci kadınlar için sağlığın korunması ve geliştirilmesi: hemşirelik yaklaşımı. *Journal of Human and Social Sciences*, 4(1), 192-206. <https://doi.org/10.53048/johass.879451>
- Sözer, H. (2020). Bir çocuk istismarı formu olarak çocuk evlilikleri: Kültüre sığınmanın sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 157-191. <https://doi.org/10.18490/sosars.728332>
- Susanto, T. (2018). Public health nurse services for maternal-child immigrant healthcare: A literature review. *Central European Journal of Nursing and Midwifery*, 9(3), 873-879. <https://doi.org/10.15452/CEJNM.2018.09.0018>
- Sümengen, A. A., Haylı, Ç. M., & Ocakçı, A. F. (2019). Göçün etkilediği çocukların yaşadığı sağlık sorunlarına yönelik uygulamalar ve hemşirenin rolü. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 35(1), 21-27.
- Triandafyllidou, A. (2022). Temporary migration: category of analysis or category of practice?. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(16), 3847-3859. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.202.8350>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri, 2015-2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2015-2019-33632>
- United Nations Children’s Fund (UNICEF). (2018). 85 per cent of Syrian children in host communities in Jordan live in poverty. <https://www.unicef.org/press-releases/syrian-children-jordan-poverty-unicef>
- United Nations Children’s Fund (UNICEF). (2024). Close to 50 million children had been displaced due to conflict and violence globally by the end of 2024. <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/displacement/>
- United Nations Children’s Fund (UNICEF). (2024). Child poverty. <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty>
- United Nations Children’s Fund (UNICEF). (2021). In 2020, the number of international migrants reached 281 million; 36 million of them were children. <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/migration/>
- Wallace, M., Hiam, L., & Aldridge, R. (2023). Elevated mortality among the second-generation (children of migrants) in Europe: what is going wrong? A review. *British Medical Bulletin*, 148(1), 5-21. <https://doi.org/10.1093/bmb/ldad027>
- World Bank Group (WBG), United Nations Children’s Fund (UNICEF) (2023). Global trends in child monetary poverty according to international poverty lines. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/publication/global-trends-in-child-monetary-poverty-according-to-international-poverty-lines>
- Yang, Z., Tu, Y., Qin, Z., Liu, X., & Lu, D. (2022). School bullying among migrant children in China: A cross-sectional study. *Frontiers in Psychology*, 13, 1027506. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.102.7506>
- Yıldız, D., & Poyraz, T. (2020). Sosyo-demografik ve sosyo-kültürel bağlamda erken evlilikler: Çocuk gelinler ve çocuk damatlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (32), 159-186. <https://doi.org/10.20427/turkiyat.581208>
- Zhang, C., Lyu, K., Cheng, X., & Zhang, C. (2022). The impact of adult children rural-urban migration on left-behind parents’ health: Evidence from China. *Frontiers in Public Health*, 10, 951124. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.951124>
- Zhu, J., Zhang, Z., Xu, P., Huang, K., & Li, Y. (2023). Unsociability and social adjustment of Chinese preschool migrant children: The moderating role of resilience. *Frontiers in Psychiatry*, 14, 1074217. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.107.4217>